

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 7, 2010

[Назад](#)[Головна](#)

УДК 35: 338.43

Д. А. Міценко,

к. е. н., доцент кафедри економіки підприємства, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

ВЗАЄМОУЗГОДЖЕНІСТЬ ДІЙ ДЕРЖАВИ У ПЕРЕБУДОВІ ГАЛУЗЕВОЇ СТРУКТУРИ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА У ВІДПОВІДНОСТІ ДО ВИКЛИКІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті розглядаються теоретичні засади інтеграції у аграрному секторі економіки, проведено аналіз закордонного досвіду здійснення інтеграційних процесів у сільському господарстві, наведено основні переваги інтеграції у аграрному секторі.

Annotation. Theoretical principles of integration in the agrarian sector of economy are examined in the article, the analysis of oversea experience of realization of integration processes is conducted in agriculture, basic advantages of integration are resulted in an agrarian sector.

Ключові слова: інтеграція, аграрний сектор економіки, Європейський Союз, міжнародне економічне співробітництво, сільськогосподарське виробництво.

Keywords: integration, agrarian sector of economy, European Union, international economic cooperation, agricultural production.

Вступ

Розвиток інтеграції на європейському рівні є сучасною ознакою прогресивних змін у сільському господарстві та порівняно новим напрямом досліджень вітчизняної аграрної науки. Європейські орієнтири надають аграрному сектору відповідний вектор розвитку та відкривають нові можливості для відродження сільського господарства, створюють додаткові порівняльні переваги на агропродовольчому ринку в умовах глобалізації економіки. Серйозним кроком з позиції поглиблення торговельних відносин між Україною та ЄС має стати Угода про зону вільної торгівлі (ЗВТ), яка сприятиме наблизенню вітчизняного аграрного сектора економіки до європейських стандартів, адаптації його до Спільної аграрної політики ЄС (САП ЄС) та розширенню присутності на українському агропродовольчому ринку нових країн-членів ЄС.

Для успішного розв'язання завдань євроінтеграції аграрний сектор економіки України має достатньо передумов: багатий природно-ресурсний та експортний потенціал, вагомий людський капітал, поступово зростаючу інвестиційну привабливість, збережений уклад сільського життя та багатовікові традиції ведення сільського господарства. У цьому контексті дослідження та наукове осмислення досвіду формування європейської аграрної моделі сприятимуть проведенню структурних реформ у галузі сільського господарства та підвищенню рівня конкурентоспроможності агропродовольчої продукції на європейському та світовому ринках.

Водночас, надзвичайно важливим в умовах поглиблення економічної кризи є усвідомлення можливостей, а також ймовірність викликів, які несуть у собі процеси європейської інтеграції для вітчизняного аграрного сектора економіки. Ігнорування стратегічних орієнтирів і завдань, які були характерними для початкового періоду європейської інтеграції в аграрному секторі економіки, як відомо, стало однією з причин технологічного відставання галузі, деструктивних процесів у життєзабезпечуючій соціальній сфері села, погіршення стану навколишнього природного середовища, неринкових методів державної підтримки агротоваровиробників та інших негативних наслідків.

Отже, рівень готовності вітчизняного аграрного сектора економіки до умов євроінтеграції, порівняно з країнами ЦСЄ, які приєдналися до ЄС у складі останньої хвилі розширення, свідчить, що аналогічних трансформаційних перетворень в нашій країні не відбулося.

Постановка завдання

Мета статті – дослідити теоретичні засади інтеграції у аграрному секторі економіки, проаналізувати закордонний досвід здійснення інтеграційних процесів у сільському господарстві, виявити основні переваги інтеграції у аграрному секторі.

Результати

Процес інтеграції охоплює не тільки сферу зовнішньоекономічного обміну та ринкові зв'язки країн регіональних інтеграційних угруповань, але й глибоко

проникає в сферу матеріального виробництва. Особливості економічної взаємодії та конкретні форми співробітництва в аграрній сфері між країнами різних регіональних господарських комплексів також історично підпадали під вплив та дію рушійних сил інтеграції, через яку забезпечується все більша взаємодія суб'єктів агропродовольчих ринків. Аграрний сектор є найважливішою ланкою економіки будь-якої держави, матеріальною основою її багатства. Між розвитком аграрного сектора економіки, а також процесами глобалізації і регіональної інтеграції спостерігається тісний взаємозв'язок. На ранніх стадіях аграрного виробництва з'являлися різноманітні типи землеробства та тваринництва, формувалися напрями розвитку промислів – мисливства та рибальства, лісового господарства, тощо. Технологічний прогрес в аграрному виробництві зумовлював формування та еволюцію традиційної сім'ї із своїм звичаями, побутом та сільським способом життя. Сільські сім'ї виконували роль та численні функції носіїв культурних і духовних традицій, звичаїв, умінь, тобто творців цивілізації. Під впливом досягнень науково-технічного прогресу поступово формувався сучасний тип суспільства, цивілізації та держав. На початку еволюції аграрного виробництва виявлялася така важлива закономірність його розвитку, як становлення інститутів влади, податкової та бюджетної системи, зовнішньоекономічних зв'язків, внутрішнього ринку. Досвід країн світу та окремих регіонів свідчить про суттєвий вплив трансформації владних структур на розвиток аграрного сектора, виробництва та споживання у власній країні, в силу чого формується національна аграрна політика.

У XX ст. процес інтеграції аграрної сфери у світову аграрну економіку підпадає під вплив стрімких технологічних зрушень, ініційованих урядами країн, які, як правило, починалися в найбільш розвинутих країнах та поширювалися далі на всі країни світу. Як справедливо відмічає відомий економіст Дж. Галбрейт: “Жодне будь-яке значне нововведення не надходить від окремого фермера. Якщо б не уряд та фірми-виробники сільськогосподарських машин та хімічних засобів, сільське господарство перебувало б у стані технічного занепаду” [2, с. 80].

Зазначені технологічні зрушення суттєво змінили характер продуктивних сил та виробничих відносин в аграрному секторі, дозволили збільшити не тільки виробництво, але й скоротити витрати, і, відповідно, знизити ціни на сільськогосподарську продукцію, про що відзначається у дослідженнях вчених-аграріїв різних країн світу [3, с. 27; 4, с. 21; 1, с. 41]. Протягом певного часу органічно сформувалося світове сільське господарство, яке на сучасному етапі слід розглядати вже не тільки як сукупність національних аграрних економік, а і як єдину, цілісну, комплексну світову виробничу систему, у якій застосовуються єдині “правила гри”, відбуваються процеси лібералізації світової торгівлі сільськогосподарською продукцією. Аграрний сектор зберігає свою господарську функцію і в епоху глобалізації. Про це свідчать значні бюджетні витрати провідних держав світу на забезпечення продовольчої безпеки, підтримку наукоємних аграрних технологій, економіку знань, розвиток села, тощо. На сучасному етапі залишаються важливими цивілізаційні функції аграрного сектора економіки: в галузі сільського господарства широко використовуються геоінформаційні технології, багатоопераційні сільськогосподарські агрегати, високоврожайні сорти рослин та високопродуктивні тварини, біологічно активні кормові добавки, нові засоби лікування тварин тощо. Посилюється роль аграрного сектора у виконанні таких функцій, як вирішення демографічних, духовних та культурних проблем. Розвинуті країни “зберігають фермерське сімейне господарство не за причиною його економічної вигоди та конкурентоспроможності... Як в США, так і в Західній Європі сімейні ферми підтримують з метою збереження фізичного та духовного здоров'я нації”, відмічає у своїх дослідженнях науковець А. Амосов [1, с. 42].

Розглянемо найхарактерніші риси сільського господарства, які впливають на формування інтеграційного напрямку розвитку держави.

1) Сільськогосподарська діяльність жорстко прив'язана до землі, яка розцінюється як просторовий фактор, а також одночасно як предмет праці і як головний засіб праці. Земельні угіддя в усіх країнах – незалежно від форми власності – розглядаються як загальнонаціональне багатство, а кошти на їх збереження виділяються з національних бюджетів. Водночас держави беруть на себе значну частину витрат, пов'язаних з формуванням соціальної інфраструктури села, розвитком сільських територій. Отже, земельний фактор має важливе значення при розміщенні сільськогосподарського виробництва на території кожної країни інтеграційного угруповання та визначенні її міжнародної спеціалізації.

2) Виробництво сільськогосподарської продукції переплітається з невіддільними йому природними процесами. Поєднання трудових процесів з сезонними природними особливостями (зокрема – в землеробстві) зумовлює розбіжності між робочим періодом і періодом виробництва. З огляду на це, імовірність окупності капіталу та одержання прибутку пов'язані з великими ризиками. Використовуючи інтеграційні надбання, країни ЄС успішно розв'язують ці проблеми шляхом формування інноваційних стратегій розвитку сільського господарства.

3) Розвиток сільського господарства залежить від використання біологічних факторів, які зумовлюють безперервність процесу виробництва в галузі. Значна частина коштів з аграрного бюджету ЄС спрямовується саме на розробку природоохоронних техніки та технологій у сільському господарстві.

4) Сільське господарство відрізняється значною територіальною розосередженістю, оскільки агровиробництво здійснюється на великих площах. Звідси – відповідні вимоги щодо вдосконалення системи машин і структури енергетики, використання альтернативних джерел енергії, тощо. Задовольнити такі вимоги можливо, використовуючи переваги міжнародного поділу праці та міжнародної кооперації, що, у свою чергу, є досягненням міжнародного інтеграційного процесу.

5) Порівняно з іншими сферами економіки сільськогосподарське виробництво є менш ефективним. Вкладений у нього капітал забезпечує менший прибуток. З огляду на це, низькодохідне сільське господарство не здатне на рівних умовах (порівняно з промисловістю) брати участь у міжгалузевій конкуренції без зовнішньої підтримки.

6) Галузь сільського господарства характеризується консервативністю та нееластичністю, неадекватністю реагування на умови й вимоги ринку.

7) В умовах коливання попиту на продовольство на світових ринках сільське господарство внаслідок своєї інертності та консервативності, не може швидко пристосовуватися до мінливих обставин.

8) В умовах нерегульованої ринкової економіки та свободи конкуренції, ціни в монополізованому секторі промисловості зростають швидше, ніж у демонаполізованому аграрному секторі

9) Через щорічні коливання в часі результатів виробництва, пов'язаних з природно-кліматичними умовами, у сільському господарстві незмірно більшого значення, ніж в інших галузях, набуває питання створення продовольчих запасів. Досвід інтеграційних угруповань доводить доцільність вирішення цієї проблеми шляхом узгодженої САП щодо створення резервного фонду продовольства (зокрема – в ЄС).

Вищенаведене є підставою для розуміння важливості врахування в національній аграрній політиці переваг міжнародної економічної інтеграції. Через їх реалізацію розробляються теоретичні засади, визначаються закономірності та необхідність державного регулювання аграрної економіки, які широко застосовуються на практиці в аграрній політиці держав-членів інтеграційних угруповань. В усіх розвинутих країнах-членах інтеграційних об'єднань за допомогою різних економічних і фінансових дій та прийомів (у тому числі дотацій та компенсацій, послаблення або звільнення від податків, зниження тарифів на споживані сільським господарством ресурси, системи кредитування та страхування з компенсацією з бюджету тощо) здійснюється постійна і стабільна підтримка менш монополізованого сільського господарства шляхом перерозподілу доходів з більш монополізованого промислового сектора економіки. У Римській декларації про Всесвітню

продовольчу безпеку та Плані дій Всесвітнього продовольчого саміту (1996 р.) визнана необхідність прикладання скоординованих зусиль для створення продовольчої безпеки на національному, регіональному та глобальному рівнях, розробку адекватних програм розвитку сільського господарства.

Увага до розвитку сільського господарства розглядається як обов'язкова вимога навіть для тих держав, які є провідними за значенням та економічним впливом в інтеграційних угрупованнях, у зв'язку з чим аграрна політика є пріоритетною при визначенні стратегії функціонування інтеграційного об'єднання. На розвинуті країни припадає більш, ніж 70 % світового сільськогосподарського імпорту та близько 60 % експорту, майже три чверті світового ВВП, виробляється понад 30 % світового валового збору зерна. Такі країни регіональних інтеграційних угруповань, як США, Канада (НАФТА), Франція, Німеччина, Австрія (ЄС), Австралія (АТЕС) є світовими лідерами в експорті сільськогосподарської продукції; врожайність зернових досягає у ЄС 46 ц/га, у США – 47, Японії – 54 ц/га; обсяги виробництва зерна на одну особу населення сягають у Канаді – 2125 кг, Австралії – 1320, США – 1250, Франції – 1050 кг. В експорті олії світове лідерство належить Новій Зеландії (АТЕС), Нідерландам, Ірландії, Данії (ЄС). Країни-члени інтеграційних формувань мають високопродуктивний м'ясо-молочний комплекс: частка тваринницької продукції у структурі валової продукції сільського господарства Швеції та Фінляндії (ЄС) складає 75-80 %, США (НАФТА) – 55 %; найвищого рівня виробництва м'яса на одну особу досягнуто у Нідерландах, Німеччині, Франції (ЄС), США (НАФТА), Аргентині (МЕРКОСУР); США, Канадою і країнами ЄС щорічно постачається на світовий ринок понад 5 млн. голів ВРХ, 9-10 млн. голів свиней та 15 млн. гол. овець. В експорті молока лідирують такі країни-члени ЄС, як Нідерланди, Ірландія, Данія, Франція, у яких щорічний обсяг світової торгівлі молочною продукцією перевищує 11 млн. т. Традиційними постачальниками овочів та фруктів виступає більшість країн-членів ЄС: Італія, Іспанія, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Франція, причому північна група країн спеціалізується, як правило, на овочевій продукції та продукції квітництва, у той час як південна переважно на продукції садівництва та виноградарства. Останнім часом до них приєднуються країни ЦСС – нові члени ЄС.

Отже, в результаті дії сукупності переваг міжнародної економічної інтеграції, в останні роки у міжнародній торгівлі сільськогосподарською продукцією домінують розвинуті країни світу, відповідно їх внутрішня політика в галузі сільського господарства істотно відбивається на глобальному розвитку.

Останні тенденції розвитку аграрної складової в економіці країн, що розвиваються та є учасниками інтеграційних процесів свідчать про збільшення їх частки у світовій торгівлі з 19 % у 2003 р. до 23 % у 2005 р. Але, незважаючи на певні успіхи, більшість країн з низьким рівнем доходу, приймаючи зусилля до інтеграції у світову економіку, відчувають труднощі у зв'язку слабкістю своєї аграрної політики та недосконалістю механізмів її реалізації. Враховуючи, що 70 % бідного населення країн, що розвиваються, проживає у сільській місцевості, ліквідація торгових перешкод на шляху продукції, яка виробляється у галузі сільського господарства, особливо важлива для скорочення бідності.

Висновки

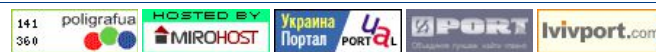
Країни, що розвиваються, вкладають кошти у розширення свого сільськогосподарського виробництва, а вигоди від цього не можуть повністю сприяти скороченню масштабів бідності, якщо розвинуті країни та деякі країни із середнім рівнем доходу не знизять протекціонізм у торгівлі сільськогосподарською продукцією. При умові, якщо рівень протекціонізму в цих країнах не знизиться, то підвищення продуктивності у сільському господарстві призведе до перевиробництва та зниження цін на більшість видів продукції, що підірве зусилля конкурентоспроможності бідних країн, спрямованих на збільшення експорту та підвищення доходів сільського населення. В процесі ведення Дохійського раунду переговорів в рамках СОТ зазначалося, що з метою розширення перспектив швидшого скорочення масштабів бідності, країни, що розвиваються повинні лібералізувати торгівлю на трьох рівнях – внутрішньому, багатосторонньому та регіональному. Регіональні торгові угоди та наступаючий вплив інтеграційних процесів розкривають певні переваги перед деякими країнами, що розвиваються, забезпечують зменшення протекціонізму, особливо у тих підгалузях сільського господарства, у яких ці країни мають порівняльні переваги та, в цілому, ведуть до більших потенціальних вигод.

Отже, значення теорії та практики сучасної міжнародної економічної інтеграції полягає в тому, що через неї забезпечується глибока взаємоузгодженість дій у перебудові галузевої структури аграрного виробництва у відповідності до викликів глобалізації, мінімізуються ризики в аграрному виробництві, забезпечується розвиток та впровадження інноваційних технологій, відбувається концентрація сил на найсучасніших напрямках розвитку науки і техніки.

Література

1. Амосов А. Социально-экономическая эволюция аграрного сектора / А. Амосов // Экономика сельского хозяйства России. – 2005. – №11. – С. 41-42.
2. Гелбрейт Дж. К. Экономические теории и цели общества / Дж. К. Гелбрейт. – М., 1976. – 359 с.
3. Ковалёв Е. Глобальная продовольственная проблема/ Е. Ковалёв // Мировая экономика и междунар. отношения. – 2004. – №10. – С. 26-34.
4. Шарипов Ш. О тенденциях и структурных сдвигах в сельском хозяйстве мира и России / Ш.О. Шарипов // Междунар. с.-х. журн. – 2006. – №1. – С. 19-22.

Стаття надійшла до редакції 09.07.2010 р.

ТОВ "ДКС Центр"